

Konflikter mellan allemansrätten, renskötselrätt och markägarens äganderätt

Emelie Lindgren
2015

Filosofie kandidatexamen
Rättsvetenskap

Luleå tekniska universitet
Institutionen för ekonomi, teknik och samhälle

Förord

Jag vill tacka min handledare Bertil Bengtsson för hans synpunkter samt min fina vän Elina Markström för hennes ständiga optimism och givande råd när jag kör fast. Jag vill också tacka mina två största stöttelelare här i livet för att de ständigt hejar på mig oavsett vad jag än kastar mig in i. Tack älskade föräldrar.

Emelie Lindgren, Byske

Sammanfattning

Allemansrätten är vagt reglerad i den svenska lagstiftningen och det är därför svårt att utläsa vad som är tillåtet genom att enbart läsa lagstiftning. Främst regleras allemansrätten genom sedvanerätt vilken kan skilja sig något beroende på var i landet man befinner sig.

Allemansrätten medför inte bara rättigheter för utövaren utan också faktiska skyldigheter att förhålla sig till. I min studie har jag undersökt vad som menas med allemansrättens olika rättigheter och skyldigheter, vad renskötselrätt innebär och ifall det uppstår några problem emellan dessa parter. Avslutningsvis har jag undersökt vad markägaren har för begränsningar i sin äganderätt och skyldigheter gentemot både allemansrätten och renskötselrätten.

Nyckelord: Allemansrätt, renskötselrätt, markägare, äganderätt, rättigheter, skyldigheter, konflikt, turistverksamhet, kommersiell verksamhet, bärplockning

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.2 Syfte	6
1.3 Avgränsning	6
1.4 Metod	6
1.5 Disposition	6
2. Allemansrätt	7
2.2 Vad är allemansrätten?	7
2.2.1 Vad säger lagen?	7
2.3 Vad innehåller allemansrättens reglering?	8
2.3.1 Vad säger lagen?	9
2.3.2 Allemansrätten på vatten	10
3. Vad innebär renskötselrätt?	11
3.2 Konflikter mellan allemansrätten och renskötselrätt	11
3.2.1 Eventuellt skadestånd	13
3.2.2 Intressekrockar och kommersiellt nyttjande	13
4. Begränsningar i markägarens äganderätt	14
4.2 Kan markägaren hindra tillträde?	15
4.3 Problem markägare upplever med allemansrättsligt nyttjande	16
4.4 Är kommersiell verksamhet tillåten?	17
4.5 Bärplockning som kommersiell verksamhet	18
4.6 Rätten till att ta avgift	20
4.7 Rätten till ersättning	20
4.8 Begränsningar för markägare genom renskötselrätt	21
4.9 Reflektioner rörande konflikter	22
5. Slutdiskussion	23
6. Källförteckning	25

1. Inledning: Den svenska allemansrätten tas upp både i grundlagen och miljöbalken men ingen av bestämmelserna ger någon mer konkret förklaring av dess innebörd. En del förslag och utredningar har gjorts men inget nytt lagförslag har antagits för att göra allemansrätten mer konkret.¹ Åsikterna är många. Enligt en rapport tror merparten av samtliga länsstyrelser att hårdare lagstiftning skulle innebära fler problem än de som aktualiseras i dagsläget. Merparten av markägarna vill ha en hårdare reglering, åtminstone för kommersiell verksamhet som i allt större utsträckning ökar med olika turistverksamheter där allemansrätten är grundstenen för utövandet. En aktuell fråga är om dagens lagstiftning räcker för att hantera de befintliga problem som uppstår. De aktuella användarna av marken - markägaren, nyttjare av allemansrättsliga aktiviteter, renskötare och andra nyttjare av mark - slåss sinsemellan om nyttjandet och vem som har rätten att få vara där. Samernas utövande av renskötseln ska i minsta möjliga mån begränsas, men frågan är hur detta hanteras mot den växande turistverksamheten och allemansrättens rättigheter? Markägaren måste anpassa sitt användande av mark med hänsyn till allemansrättens utövare samt varken inskränka eller begränsa renskötseln.

1.2 Syfte: Syftet med denna studie är att belysa olika typer av konflikter mellan allemansrätten, renskötselrätt och markägarens äganderätt. Vad är egentligen allemansrätten? Vad innebär renskötselrätt och hur förhåller sig dess reglering till allemansrätten respektive markägarens äganderätt? Vad innebär markägarens äganderätt? Syftet är att klargöra rättigheterna för respektive område samt eventuella skyldigheter.

1.3 Metod: För att besvara de aktuella frågorna för studien har jag använt mig av rättsdogmatisk juridisk metod då flera källor behövdes för att besvara frågeställningen. Lagstiftning och förarbeten har studerats då lagstiftningen är vag främst på reglera allemansrätten. Även rättsfall, litteratur, sedvanerätt samt tidningsartiklar och internetkällor inom aktuellt område har studerats ingående för att kunna ge en så tydlig bild som möjligt.

1.4 Avgränsning: Jag har valt att fokusera främst på olika typer av problem som ytrar sig i norra delen av Sverige och inte så mycket på övriga delar av landet. Detta arbete är inget fördjupningsarbete i vare sig allemansrätten, renskötselrätt eller markägarens äganderätt utan är menat som en översikt.

1.5 Disposition: Inledningsvis kommer en beskrivning av allemansrätten och dess innebörd. I det tredje avsnittet beskrivs renskötselrättens huvuddrag samt en redogörelse för eventuella konflikter mellan allemansrätt och renskötselrätt. Studiens fjärde kapitel redogör för markägarens äganderätt, begränsningar i hans äganderätt och avslutas med en reflektion rörande samtliga konflikter mellan dessa tre parter. Avslutningsvis i kapitel fem kommer en slutdiskussion med egna reflektioner.

---

¹ Se senast, motion 2013/14: MJ363.

2. Allemansrätt

Allemansrätten är gammal och inget nytt modernt påfund. De flesta har hört talas om den och har en vag uppfattning om vad den innebär men vad är egentligen allemansrätten?

2.2 Vad är allemansrätten?

Man behöver inte vara ägare till en fastighet för att ha rätt att få vistas där och det är denna rättighet som kallas för allemansrätt.² Till begreppet fastighet räknas både mark och vatten. Rättigheten är dock något begränsad, allemansrätten innebär inte att man får ta sig friheter till att bete sig hur som helst. Man får exempelvis inte agera på ett sätt som skapar olägenhet eller skada, hemfriden får inte störas och markägarens ekonomiska intressen får inte kränkas.³

2.2.1 Vad säger lagen?

I lagstiftning nämns ordet allemansrätt i Regeringsformens (RF) 2 kap 15§:

”Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan.” Något detaljerat svar på allemansrättens innebörd anges inte i grundlagen.⁴

Miljöbalken (MB) tar också upp en paragraf om allemansrätten i 7 kap 1§ som lyder:

”Var och en som utnyttjar allemansrätten eller annars vistas i naturen skall visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den.”

Med det menas att den som nyttjar allemansrätten har skyldighet att visa hänsyn till omgivningen. Hänsynen ska visas till både växt- och djurliv och till andra människor. Det innebär att allemansrätten medför inte bara rättigheter utan också skyldigheter.

Två aktuella frågor är hur långt allemansrättens rättigheter egentligen sträcker sig samt hur markägare får agera för att skydda sin fastighet mot intrång (se 4.2). För att få ett svar på någon av dessa frågor hänvisar man ofta till sedvanerätten, vilken allemansrätten bygger på.⁵ I sig är det ett diffust svar då sedvanan kan variera rejält mellan olika människor och delar av landet vilket innebär att det kan finnas lokala företeelser som skiljer sig från plats till plats.⁶

Myndigheter tillhandahåller föreskrifter med aktuell information om acceptabelt beteende i naturmiljöer. Föreskrifterna kan beröra nationalparker, naturreservat, biotopskyddsområden eller områden med särskilt skydd för djurlivet.⁷ Reservaten har oftast ett syfte till att gynna friluftsentressen och i reservaten kan det finnas utmärkta tältplatser, rastplatser, spår och leder. Bestämmelserna kan skilja sig något åt mellan de olika reservaten, exempelvis rörande hur många dygn man får tälta.

---

² Åsa Åslund, Allemansrätten och marknyttjande – studier av ett rättsinstitut, s. 16.

³ Bertil Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 7.

⁴ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 20.

⁵ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 82.

⁶ Karin Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, s. 65.

⁷ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 12.

Man får inte färdas överallt med stöd av allemansrätten. Rättigheten att färdas över någon annans fastighet finns reglerad i 12 kap 4§ brottsbalken (BrB).

”Tager man olovlig väg över tomt eller plantering eller över annan äga, som kan skadas därav, dömes för tagande av olovlig väg till böter.”

Enligt lagkommentarer så innebär det att man inte får åka, rida, gå eller använda sig av annat färdmedel över ett område där det finns risk för uppkommen skada. Det kan även handla om att färdas på något som inte räknas till väg.⁸ En väl upptrampad stig eller en körväg är tillåten att beträda men det är otillåtet att tillfälligt skapa en genväg över exempelvis en åker då det kan räknas som skadegörelse enligt 12 kap 1§ BrB ifall marken tar skada. Blir genvägen permanent kan egenmäktigt förfarande enligt 8 kap 8§ BrB bli aktuellt eller självtäkt enligt 8kap 9§ BrB.

Man får inte färdas på planterad mark. Till planterad mark räknas känsliga områden som kan ta skada som trädgårdar och parker. På odlad mark är det generellt svårt att avgöra när man kan passera utan att det medför skada eller inte, finns det risk för att skada mark eller medföra ekonomisk skada för ägaren bör man inte gå där alls.⁹

Den som otillåtet beträder någons tomt kan dömas för olaga intrång. Tar man genväg över någon annans gård gör man sig skyldig till hemfridsbrott.¹⁰ Att inkräkta på markägarens hemfridszon är ett brott som regleras i 4 kap 6§ 1st BrB.

”Den som olovligen intränger eller kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg, dömes för hemfridsbrott till böter.”

Överskridande av allemansrättens regler kan leda till både straffansvar och skadeståndsskyldighet. Genom att med uppsåt eller oaktsamhet skada mark kan man bli skadeståndsskyldig. Ibland är det inte en enskild individ som gör den stora skadan utan skadan kanske uppkommer genom att utövare tillsammans som grupp bidrar till skadan. I sådana fall blir ledaren eller arrangören skadeståndsskyldig. Leder störningen till ekonomisk skada för de närboende finns det möjligheter för dem att få ersättning.¹¹

2.3 Vad innehåller allemansrättens reglering?

För skidåkning, cykling och ridning gäller generellt samma regler som vid promenad. Vad som måste tas med i beaktning vid utövande av ridning eller cykling är att skaderisken ökas,¹² speciellt när utövandet sker i grupp. Det kan uppkomma skador genom att stigar och spår kan bli förstörda ifall man inte visar hänsyn.¹³

---

⁸ Brottsbalk (1962:700) se lagkommentar, Karnov, 12: 4§.

⁹ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 20.

¹⁰ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 22.

¹¹ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 21.

¹² Åslund, Allemansrätten och marknyttjande – studier av ett rättsinstitut, s. 17.

¹³ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 33.

Eldning är tillåten ifall försiktighet vidtas. Det kan finnas lokala eldningsförbud utfärdade av kommunen samt andra tillfällen när eldning är förbjuden. Eldning får inte ske om det råder fara för brand och platsen ska väljas med omsorg så att risken för skada är minimal. Eldning får inte ske på berghällar då de kan spricka och elden ska släckas ordentligt så det inte finns någon risk för elden att flamma upp igen.¹⁴ Uppstår skador blir man ersättningsskyldig för de uppkomna skadorna.

Tältning under en kortare period brukar anses tillåtet. Vad som menas med kortare period är lite diffust då det inte finns någon fastslagen tidsperiod men generellt brukar det sägas att tidsgränsen är mellan 1-2 dygn.¹⁵ Tältningen ska ske utan att närboende störs. Det har därmed betydelse om utövandet sker nära ett bostadsområde eller långt inne i en skog där störningsrisken är minimal. Vid grupptältning eller tältning under en längre period bör kontakt tas med markägaren.¹⁶ Tältning får inte ske på tomtmark, plantering eller känsliga områden.

I terrängkörningslagen så förbjuds all privat körning med motorfordon på barmark i terräng. Körning på plantering eller jordbruksmark kräver att marken inte kommer att utsättas för någon skada och det är förarens skyldighet att ta reda på information om området före han beträder det. Regeringen kan i vissa fall förbjuda terrängkörning helt inom vissa områden.¹⁷ Ifall en förare gör sig skyldig till otillåten körning kan denne bli ersättningsskyldig för uppkomna skador.

Jakt och fiske ingår inte i allemansrätten. För jakt finns förhållningsregler i jaktlagen och jaktförordningen.¹⁸ Fiske regleras främst genom fiskelagen.¹⁹ Gällande reglering kring fiske finns även i information och reglering från Fiskeriverket och länsstyrelserna.

2.3.1 Vad säger lagen?

Lagen är ganska preciserad när det gäller rätten till att ta produkter från naturen. I brottsbalkens 12 kap 2§ står:

”Den som i skog eller mark olovligen tager växande träd eller gräs eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle, sten, grus, torv eller annat sådant, som ej är berett till bruk, dömes för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är att anse som ringa.”

Vilda icke fridlysta blommor, bär, örter, svamp och nedfallna kottar är inte uppräknade i lagrummet och det bör man därför kunna plocka utan fara för straffansvar eller ersättningsskyldighet. Det är länsstyrelsen som meddelar vad som är fridlyst lokalt på orten. Naturvårdsverket kan ge striktare restriktioner och fridlysa i hela landet.

---

¹⁴ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 62.

¹⁵ Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, s. 21.

¹⁶ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 41.

¹⁷ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 37.

¹⁸ Jaktlag (1987:259).

¹⁹ Fiskelag (1993:787).

Man får inte ta större stenar eller knacka bort bitar från berg, det klassificeras som skadegörelse. Plockas odlade blommor eller andra odlade plantor räknas det till stöld eller snatteri. Vid bär och svampplockning är det viktigt att riset inte dras upp med rötterna då växtligheten skadas eller kan förstöras av det. Man får inte heller ta kvistar, grenar, näver eller bark från växande träd då de kan skadas. I NJA 1944 s. 277 dömdes den åtalade som olovligt tagit ris från växande träd till stöld.

I NJA 1986 s. 637 dömdes den åtalade för att ha skövlat en skog på vitlav där han hade plockat 20 000 liter vitlav. Den stora omfattningen av plockad vitlav lämnade ett bestående men för naturmiljön då det tar 10 år för laven att växa tillbaka.²⁰ I och med att vitlav har ett större ekonomiskt värde så dömdes den åtalade för stöld.²¹

Vid vistelse i naturmiljö är det viktigt att komma ihåg att nedskräpning är förbjudet enligt 15 kap 30§ MB. Det gäller både inom naturområden som bebyggda områden. För många kan det verka harmlöst att lämna t.ex. en ölburk där andra har lämnat det men på grund av den sammanlagda nedskräpning de utgör tillsammans kan man ändå dömas för nedskräpning.²²

Bullerstörningar och oljud anses vara allmänt otillåtet då man ska visa hänsyn mot naturmiljön och andra utövare av allemansrätten. Kraftigt oljud nära bostadshus kan dömas för ofredande. Vid buller som överskrider gränsen för vad man normalt ska tåla på allmän plats kan förargelseväckande beteende bli aktuellt vilket även gäller för annat sådant beteende som kan anses falla under samma kategori.²³

Vid uppehåll som sker under en längre tid måste hänsyn tas till omgivningen. Längre vistelse på samma plats ökar risken för att skada ömtålig mark och skadeståndsskyldighet kan uppstå ifall inte försiktighet vidtas.

2.3.2 Allemansrätten på vatten

Allemansrätten gäller även på vatten. Det finns inga liknande straffbestämmelser när det gäller vatten som det gör på land för exempelvis tagande av olovlig väg.²⁴ Det finns inte heller något förbud för motortrafik på vatten dock ska hemfridsintressen respekteras. Förtöjning av båt får ske vid strand som inte utgör tomt eller fridlyst område. Man får tillfälligt förtöja vid andras bryggor om inte ägaren hindras i sin egen användning samt tillfälligt ankra.²⁵ Vid varaktig ankring eller förtöjning kan ägaren hindras i sin användning. Förtöjningen kan då ses som ett intrång och straffas som egenmäktigt förfarande.

Ett exempel på otillåtet beteende ses i fallet NJA 1946 s. 167 där en person använde grannens tomt som badplats. Utifrån grannens tomt byggde han en badbrygga varifrån han badade. Den

---

²⁰ NJA 1986 s. 637.

²¹ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 23.

²² Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 62.

²³ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 64.

²⁴ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 49.

²⁵ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 52.

anlagda bryggan sågs som ett permanent besittningstagande och därmed dömdes den åtalade att avlägsna bryggan.

3. Vad innebär renskötselrätt?

Allemansrätten kan begränsas något genom renskötselrätt på vissa områden. I rennäringslagen (RNL) regleras de samiska rättigheterna för användning av mark och vatten, främst för rätten till renbete. Rättigheten innebär också till viss del jakt, fiske och skogsfång.²⁶

Samerna har en särställning i sin egenskap av vara ett ursprungsfolk och en minoritet.²⁷ Renskötselrätten tillkommer hela den samiska befolkningen och de har ensamrätt att bedriva renskötsel.²⁸ Renskötsel får enbart utövas av den som är medlem i en sameby. Samebyn fungerar som en juridisk person och går att likna vid en förening då den bedriver renskötsel på medlemmarnas vägnar och företräder medlemmarna i sammanhang där det behövs.²⁹ Medlemmarna består av samer som aktivt deltar eller har deltagit i renskötsel inom byns område och även vissa närstående.

De samiska rättigheterna till betesmarkerna berör en tredjedel av Sveriges yta. Rättigheten till vistelse på annans mark grundas genom sedvanerätt samt urminnes hävd vilket med andra ord kan beskrivas som historiska förhållanden.³⁰ Historiska förhållanden kan vara svåra att utreda då samerna traditionellt sett haft muntliga avtal och det finns lite skriftlig dokumentation att tillgå.

Den vanligaste tvisten rör rättigheten till markanvändning. Rätten till åretruntmarker är ganska klar i lagstiftning. Det är rätten till vinterbete som oftast är mer oklar speciellt i områden med privatägd mark.³¹ Rätten till bete är grundad på urminnes hävd samt sedvanerätt. Med det menas att marken kontinuerligt nyttjats under så många år man kan minnas. Då rätten grundas på sedvana kan förhållandet se olika ut mellan olika samebyar.³² För att veta hur sedvanan ser ut får man bedöma utifrån samernas speciella kultur samtidigt som man inte bara kan se på historiska händelser utan även måste se på faktiska aktuella levnads- och näringsförhållanden.

3.2 Konflikter mellan allemansrätten och renskötselrätt

Detta område är hittills inte hanterat i vare sig litteratur eller praxis. Det har därför varit svårt att hitta konkret information om exakta hanterade konflikter. I och med bristen på tillgänglig

---

²⁶ Bertil Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 14.

²⁷ Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 11.

²⁸ Rennäringslagen (1971:437), 1§.

²⁹ Rennäringslagen (1971:437), 39§.

³⁰ Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 17.

³¹ Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 20.

³² NJA 1981 s.1.

litteratur har jag därför utgått från lagtext och jämfört paragrafer, pratat med turistverksamhetsarrangörer samt utgått från information från Naturvårdsverket.

I 7 kap 1§ MB går att läsa att nyttjare av allemansrätten både har rättigheter och skyldigheter. En av skyldigheterna är att visa hänsyn mot djur och naturmiljö samt mot andra människor. Rennäringen med sin speciella kultur får rent generellt inte utsättas för sådana ingrepp och störningar att dess bedrivande skulle sättas i fara.

I 94§ RNL framgår att man kan dömas till böter ifall man med uppsåt eller av oaktsamhet skrämmer eller på annat sätt ofredar renar som uppehåller sig på ett område där renskötsel är tillåten eller obehörigen driver bort renar från ett område där renskötsel är tillåten eller hindrar renar från att beta på ett sådant område. Om en nyttjare av allemansrätten uppträder på ett sådant sätt att det med uppsåt eller genom oaktsamhet skrämmer eller ofredar renar kan nyttjaren med andra ord dömas till böter.

Utifrån 7 kap 1§ MB och 94§ RNL tolkar jag att nyttjare av allemansrätten inte får utöva sina rättigheter på ett sådant sätt att utövandet skulle försätta rennäringen i fara och har därmed skyldighet att visa hänsyn. Enligt 65§ RNL ska renskötselns utövande ske med hänsyn till andra intressen samt så ska renarna hindras från att vålla skada eller olägenhet. Utifrån redan nämnda paragrafer går att utläsa att bägge parter har skyldighet att visa hänsyn mot varandra i respektive utövande.

En källa till kommande konflikt skulle kunna vara ändringen som gjordes av 93§ RNL, vilken trädde ikraft 1 januari 2015. Paragrafen reglerar tillfällena när renar befinner sig inom ett tillåtet område ska hund som inte används i renskötseln hållas i koppel eller instängd om inte länsstyrelsen meddelar annat. 2 stycket i paragrafen säger att om en hund anträffas medan den jagar eller på annat sätt ofredar ren inom ett område där renskötsel är tillåten får hunden dödas av den som äger eller vårdar ren om den inte låter sig fångas.

Det är svårt att säga om paragrafen kommer att medföra missnöje eller något problem sinsemellan hundägare och renskötsel eller jakt och renskötsel då respektive part ska visa hänsyn mot varandra. Det kan dock eventuellt tänkas att problem kan uppstå vid jakttillfällen då jakthundar ofta springer lösa under jaktutövandet och renskötselrätten omfattar stora områden av Sveriges yta.

Teknisk utveckling innebär att samerna nyttjar motorfordon i både fjällterräng och vanlig terräng på snöfrimark vilket är ett hot mot naturskydds- och turistintressen. Resultatet kan bli inskränkningar i allemansrätten och även problem för markägare. Trots att renskötselrätten ska ta hänsyn till andra intressen kan utövandet leda till att områden överbetas, drabbas av slitage eller skadegörelse genom oaktsam eller otillåten terrängkörning. Det innebär att vissa områden inte kan nyttjas enligt önskemål under den period som behövs för marken att återhämta sig eller återställas till sitt ursprungliga skick.

3.2.1 Eventuellt skadestånd

RNL ger renskötaren rätt till renbete, jakt och fiske. Eftersom allemansrätten enbart handlar om rätt till att få uppehålla sig på mark torde det vara svårt för nyttjare av allemansrätten att använda sig av allmänna skadestandsregler enligt skadeståndslagen ifall skada uppstått för nyttjaren av allemansrätten. Skadeståndslagen lämpar sig för sak- och/eller personskada, avgörandet om lagen blir aktuell eller inte är därmed beroende av skadans art. Det saknas litteratur och praxis inom detta område vilket gör det svårt att veta hur vissa situationer ska lösas, det är ett område vi får se hur rättstillämparen kommer att ta ställning till i framtiden.

3.2.2 Intressekrockar och kommersiellt nyttjande

Miljöbalkens 3 kap inleds i 1§ med orden:

”Mark- och vattenområden skall användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företräde skall ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning.”

Utifrån nämnda paragraf är tanken att områden ska användas för det ändamål det är mest lämpat till med hänsyn till beskaffenhet, läge och behov. I områden där olika riksintressen kolliderar så väljes ”det ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt”.³³ I områden med fjällmark borde avvägningen ofta blir till fördel för rennäringen såvida inte politiska beslut styr en annan riktning. Begreppet ”så långt som möjligt” innebär en intresseavvägning där både samhällsintressen och enskilda intressen skall tas med i bedömningen.

Det största hotet för renskötseln när det gäller allemansrätten torde vara det allt större kommersiella nyttjandet av allemansrätten. Turistverksamhet är en viktig fråga, det finns många företagare som försörjer sig på att ha färdiga paket med olika naturupplevelser.

Samebyarna har fått se negativa konsekvenser med ökningen av den kommersiella verksamheten i form av ökade problem inom renskötselområden.³⁴ Det finns idag inga krav på avtal eller samråd mellan verksamma aktörer på aktiva renskötselområden vilket medför en del problem. Renarna störs eller skräms,³⁵ en del marker kan bli obrukbara och det skapar mer jobb för renskötarna rent generellt när verksamheterna krockar med varandra. För att undvika konflikter behövs antingen en tydligare reglering eller krav på samråd mellan samebyar och verksamhetsutövare. En enkel dialog med syfte att klargöra vilka områden renhjordar kommer att befinna sig i respektive var verksamhetsutövning sker skulle göra det lättare att undvika otrevliga överraskningar och krockar vilket säkert kan lösa en del befintliga problem.

Hundspann är ett exempel på en turistverksamhet som har problem med renskötsel som främst beror på dålig kommunikation. Kör arrangören av hundspannsverksamheten i renbetesområden medför det negativa konsekvenser för bägge parter. Renhjorden splittras

---

³³ Miljöbalken (1998:808) 3:10§.

³⁴ Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 107.

³⁵ <http://www.samer.se/1094>

vilket bidrar till mer arbete för renskötarna och för hundspannsföraren blir det ett enormt tungt arbete att försöka kontrollera samtliga hundar i spannet. Det kan resultera i en inställd hundspannstur eller att turen slutar så illa att den får avbrytas vilket innebär ekonomiska förluster för arrangören. Finns renar i området kanske inte den förväntade turen blir av, ett annat spår måste väljas som eventuellt inte är förberett vilket medför stora problem för verksamhetsutövaren som kanske har gäster som betalat för en sträcka på 8 km men det spåret går inte nyttja och inget nytt finns preparerat och förberett. Hundspann körs som regel inte i lösnö eller ospårad terräng då det är för tungt för hundarna utan de körs oftast efter förutbestämda preparerade spår.

Det kan även röra sig om andra verksamheter som stöter på liknande eller helt andra problem. Kiting är exempelvis helt förbjuden inom vissa områden där det kan störa renarna och får inte utövas alls.³⁶

Allemansrätten är ingen civil rättighet som renskötselrätten utan är snarare en inskränkning av äganderätten och även en inskränkning i renskötselrätten. Renskötselrätten saknar andra motsvarigheter inom civilrätten att likna med eftersom den samiska rätten är så präglad av samernas speciella kultur. Utifrån deras kultur sett och hur dagens lagstiftning betonar att den samiska kulturen ska skyddas tolkar jag det dock som att det är de samiska rättigheterna som ska få företräde vid eventuella konflikter med allemansrätten.

Inom nationalparker finns särskilda föreskrifter med förhållningsregler för både utövare och för rennärigen.³⁷ Naturvårdsverket håller i dagsläget på att se över sina föreskrifter för regleringen gällande kommersiell verksamhet.³⁸ Syftet är att få en hållbar reglering med tanke på slitage och andra skador som ett större antal utövare kan tänkas medföra. Detta syftar dock bara till kommersiell verksamhetsutövning och dit räknas inte rennärigen enligt Naturvårdsverket. Det återstår att se när och om de kommer att ändra på den nuvarande regleringen för rennärigen inom nationalparker och reservat.

Förhoppningsvis kan Naturvårdsverket genom en vägledning för naturupplevelser inom turistverksamheter i skyddade områden lösa många av de problem som aktualiseras idag eller åtminstone skapa lite vägledning. Genom att få tydliga samverkanskrav för kommersiell verksamhet inte bara inom nationalparker utan generellt tror jag att vi kan få vägledning till att lösa många av dagens befintliga problem och irritationsmoment.

4. Begränsningar i markägarens äganderätt

Ägaren till fastigheten, markägaren har äganderätt till fastigheten. Skyddet för äganderätten tas upp i Europakonventionens artikel 1 första tilläggsprotokollet:

”Envar fysisk eller juridisk persons rätt till sin egendom skall lämnas okränkt. Ingen må

³⁶ Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, s. 98.

³⁷ Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 107.

³⁸ <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/upload/stod-i-miljoarbetet/remisser-och-yttrandan/remissvar/np-foreskrifter/generella-np-remissvar2014.pdf>

berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som angivits i lag och av folkrättens allmänna grundsatser.”

RF 2 kap 15§ tar upp ett tydligare ägandeskydd samt även en tillförsäkring om ersättning.

” Vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

Den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag.

Vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller dock vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning.”

Det finns ingen total äganderätt utan äganderätten har vissa inskränkningar. Inskränkningar i äganderätten för markägaren behöver inte enbart betyda allemansrättsligt nyttjande utan andra åtgärder kan aktualisera andra lagar som minerallagen, väglagen, ledningsrättslagen eller expropriationslagen för att ge några exempel.³⁹ Tillstånd behövs för olika åtgärder eller verksamheter vilket aktualiserar exempelvis miljöbalken, plan- och bygglagen eller kulturminneslagen.

Markägaren måste ta hänsyn till gällande lagstiftning inom det intresse han vill förhålla sig till om det är jordbruk, skogsbruk eller annat. Äganderätten ger alltså inte markägaren någon rätt att nyttja marken hur som helst utan rätten begränsas beroende på vilken lag åtgärden aktualiserar.

4.2 Kan markägaren hindra tillträde?

En fråga som kan ställas är om markägaren kan göra intrång på allemansrätten genom att begränsa tillträdet. En del markägare vill inte ha utöware av allemansrätt på fastigheten och kan försöka hindra tillträde genom att sätta upp skyltar eller stängsel.⁴⁰ Skyltar med text som ”Tillträde förbjudet” eller ”Privat område” får markägaren enbart sätta upp om han har tillstånd. Detta gäller inte när det är alldeles självklart att allmänheten inte får passera som

---

³⁹ Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, s. 65.

⁴⁰ Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, s. 68.

exempelvis på tomter eller planteringsområden. Skyltar som varnar för verklig fara såsom djur eller en brant behövs inget tillstånd för.⁴¹

Har markägaren enbart satt upp stängsel för att utestänga utövare och utövaren har rätt att vistas på området kan markägaren åläggas av länsstyrelsen att ta ner det igen. Enligt 26 kap 11§ MB kan markägaren åläggas att göra en öppning så det fritt går ta sig in och ut.⁴² Ska markägaren göra en öppning i sitt stängslade område krävs att allmänhetens friluftsintrasse väger tyngre än markägarens privata intressen.⁴³ Vid tillståndsprövning ska främst behovet av skydd för friluftslivet och naturmiljön beaktas. Skadas stängslet på något sätt kan skadegöraren bli ersättningskyldig.

Det är tillåtet att uppföra ett stängsel som omger tomtgräns. Det vanligaste sättet att avgränsa en hemfridszon är genom tomtavgränsning eller utvidgning av tomten. I områden som omfattas av strandskydd är det ofta svårt för fastighetsägaren att få utöka tomten eller få en privatstrand då strandskyddet är där för skydda växt och djurliv samt säkra allmänhetens tillgång till stranden.⁴⁴ Normalt strandskydd utgör 100m från strandlinjen och kan utvidgas till 300m av länsstyrelsen.⁴⁵ Ignorerar markägaren strandskyddsbestämmelserna blir påföljden oftast böter eller återställa området till samma skick som det var tidigare.⁴⁶

Har markägaren problem med störningar från vissa återkommande personer kan han vända sig till domstol. Domstolen får då ta ställning till om vitesföreläggande är aktuellt. Förutsättningen för att kunna förelägga vite är att markägaren ska veta vem föreläggandet ska ställas mot. Uppträdandet behöver inte vara straffbart för att medföra ett förbud.⁴⁷ Det kan vara svårt för markägaren att använda sig av vite när osäkerhet råder om identiteten på den som orsakar störningen, speciellt i områden som frekvent nyttjas av allmänheten.⁴⁸

4.3 Problem markägare upplever med allemansrättsligt nyttjande

Trots att markägare och nyttjare av allemansrätten ska visa ömsesidig hänsyn mot varandra så kan det ändå uppstå problem. I detta kapitel samt kapitel 4.5 kommer jag att ta upp exempel på negativa konsekvenser som allemansrättsligt nyttjande medför för markägare. De vanligaste problemen är nedskräpning, skadegörelse samt otillåten terrängkörning. Problemen regleras av särskilda lagar som inte specifikt betonar att de rör allemansrättsliga omständigheter utan belyser allmänna företeelser.

Vid populära tältplatser och strandtomter får markägaren ofta städa bort efter andra som skräpat ner och finner stora problem med att få hjälp att lösa problemet. Ett missnöje som ofta leder till att markägaren vill ha skyltar om privat område eller sätta upp stängsel.

---

⁴¹ Lag (1988:814) med särskilda bestämmelser om gatuhållning och skyltning.

⁴² Miljöbalken (1998:808) 26:11§.

⁴³ Sandell och Svenning, Allemansrätten och dess framtid – Naturvårdsverket rapport 6470 , s. 49.

⁴⁴ Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, s. 72.

⁴⁵ Miljöbalken (1998:808) 7:14§.

⁴⁶ Bengtsson, Allemansrätten vad säger lagen? s. 29, Miljöbalken 29:8§ p.5.

⁴⁷ Bengtsson, Allemansrätten - vad säger lagen? s. 31.

⁴⁸ Bengtsson, Allemansrätten - vad säger lagen? s. 30.

Övervakningen från myndigheter är mer eller mindre obefintlig om nedskräpningsregler efterföljs och det är svårt att identifiera skadegörare speciellt om de är flera.

Skoterkörning och körning med andra terrängfordon som fyrhjuling medför bullerstörningar för omgivningen. Det kan tänkas att samma regler gäller här att hänsyn ska visas för markägarens hemfridszon och ljudnivån ska begränsas med hänsyn för de boende i området.⁴⁹

Ett problem för markägaren är när skoterförare eller förare av annat terrängfordon gjort sig skyldig till otillåten körning. Marken har tagit skada och det finns ingen att rikta skadeståndet mot eftersom markägaren saknar vetskap om förarens identitet. Det kan också vara så att skadan uppkom som en sammanlagd bieffekt efter flera förare kört i samma spår. Utan att veta identiteten på föraren är det nästintill omöjligt för markägaren att få någon ersättning för den uppkomna skadan. Skoter och andra terrängfordon ska köras på märkta leder för att undvika skador för markägaren.⁵⁰

Har en led skapats utan markägarens tillåtelse bör den ansvarige för anläggandet i första hand vända sig till markägaren för att nå någon typ av överenskommelse. Går det inte att komma överens om något så blir det tal om en civilrättslig tvist eller eventuellt brottsanmälan från markägarens sida. Har skador uppstått kan det bli aktuellt med skadestånd.⁵¹

4.4 Är kommersiell verksamhet tillåten?

Att kommersiell verksamhet skulle vara förenlig med 2 kap 15§ RF framgår inte av förarbeten eller av själva paragrafen. Det går alltså varken att medge eller att utesluta det skulle vara tillåtet. I prop. 1997/98:45 s. 301, propositionen till miljöbalken, står att *“det är mera tveksamt om en organisatör skall få utnyttja en fastighet i kommersiella sammanhang där besittning av marken mer eller mindre blir permanent utan ägarens tillstånd. Sådana rådighetsfrågor behandlas dock inte i miljöbalken utan bör lösas som ge gjorts hittills genom rättspraxis. Rent allmänt kan sägas att arrangemang av någon betydelse inte bör ske utan markägarens medgivande.”*⁵²

Förarbetena till miljöbalken hänvisar till den allmänna hänsynsregeln om skyddsåtgärder och försiktighetsmått när det gäller förebyggande åtgärder som varje verksamhetsutövare ska vidta. Med verksamhet menas i förarbetena både kommersiellt och ideellt anordnat friluftsliv samt att särskilt höga krav bör ställas på kommersiell verksamhet.⁵³

Ett fall som skapat lite vägledning är forsränningsfallet NJA 1996 sid. 495. Den åtalade förelades med vite för att han på ett otillbörligt sätt nyttjat en markägares mark på ett sätt som denne inte skulle behöva tåla. Den åtalade bedrev forsränning och andra aktiviteter i stor skala

---

⁴⁹ Länsstyrelsen Västerbotten.

⁵⁰ Länsstyrelsen Västerbotten.

⁵¹ Länsstyrelsen Västerbotten.

⁵² Prop. 1997/98:45 s. 301.

⁵³ Prop. 1997/98:45 s. 303.

vilket medförde skador för den berörde markägaren. Den huvudsakliga frågan var om den åtalade överskred gränsen för vad markägaren skulle behöva tåla och domstolen kom också fram till att så var fallet. Användandet överskred gränsen för vad markägaren skulle behöva tåla.

I försränningsfallet uttalade HD att det inte finns några hinder att utnyttja allemansrätten i kommersiella syften och så vidare att markägaren kan få stöd till att förbjuda en aktivitet om det innebär skador och olägenheter som är av betydelse för honom.⁵⁴

För markägaren kan det vara en väsentlig fråga vilket antal som nyttjar hans fastighet. 50 personer skapar en högre skaderisk än 5 personer. Med tanke på slitage kan det vara rimligt att sluta ett avtal speciellt i fall där utrustning ingår i den aktivitet som utförs. För att minska risken för problem bör man ta kontakt med markägaren, länsstyrelsen och kommunen innan man påbörjar någon verksamhet oavsett verksamhetens art.

Vid kommersiella verksamheter har arrangören en skyldighet att ha god kunskap om allemansrätten och informera samtliga deltagare om gällande regler, ansvar och skyldigheter.⁵⁵ Arrangören ska vidta skydds- och försiktighets åtgärder samt välja lämpliga platser för utövandet.

Regleringen kring allemansrätten är knuten till den enskilda individen och var inte avsedd för stora grupper vid sin tillkomst. Det medför att de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalkens andra kapitel blir tillämpliga vid organiserade verksamheter. Arrangören för verksamheten är skyldig att visa hänsyn och skaffa den kunskap som krävs och informera om gällande reglering. Finns det risk för skada ska det anmälas för samråd med markägare, länsstyrelse eller kommun så att skadorna kan förebyggas redan innan de uppkommit. Orsakar en verksamhet skada ska arrangören ersätta markägaren för skadan.

4.5 Bärplockning som kommersiell verksamhet

Kommersiell bärplockning är tillåten så länge hänsyn visas till markägaren och att det inte utgör någon skada för honom eller andra besvär om bären plockas. Rätten regleras inte mer i lag än att generellt all verksamhet oavsett art inte får bedrivas om det medför skada eller besvär för markägaren. Risken med organiserad bärplockning är att de sammanlagda effekterna av verksamheten påtagligt kan förändra naturmiljön. Jag ska nu belysa ett par problem som kommersiell verksamhet av arten bärplockning medfört för markägare.⁵⁶

Ett exempel är för jakten. Älgjakt har starka traditioner och stort ekonomiskt värde för många jägare och markägare. Köttet går till familjernas självhushåll och ger inkomster genom försäljning.⁵⁷ Jaktsäsongen påbörjas den 1 september och september är också den månad som

---

⁵⁴ NJA 1996 sid. 495.

⁵⁵ <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/upload/var-natur/allemansratten/vad-galler/barplockning/allemansratten-pm-barplockning-20100610.pdf>

⁵⁶ LRF samt samtal med jaktlag och markägare.

⁵⁷ <http://www.lrf.se/PageFiles/6987/36%20Organiserad%20b%C3%A4rplockning.pdf>

innehåller den bästa perioden för bärplockning. En stor grupp bärplockare inom ett område där jakt pågår medför inte bara irritation för jaktlaget då skogens djur skräms bort av bärplockarna. Jakten måste också ofta avbrytas av säkerhetsskäl för att undvika att ingen skadas. Det här problemet är väldigt vanligt på områden där det inte förekommer någon kommunikation mellan markägarna och arrangören för bärplockningsverksamheten. Ett ännu svårare läge är det när det rör sig om utländska medborgare som rest hit på eget bevåg för bärplockning. Markägare och jaktutövare har avtal om nyttjanderätt av marken för jakt medan det mellan arrangör och markägare sällan förekommer något avtal och sällan någon dialog överhuvudtaget.

Ett problem som jag redan nämnt i förbifarten är att stora grupper av bärplockare skrämmer de vilda djuren. Respekteras inte bestämmelser som finns kring specifikt skyddade områden uppkommer både problem och onödiga diskussioner ifall djuren inte får vara ifred samt även om känsliga marker förstörs. Med en dialog parterna emellan får arrangören veta vilka områden jakt kommer att förekomma i och på så sätt minska risken för uppkommen fara för bärplockare och minskad irritation för jägare.

Känsliga områden kan också ta skada. I vissa fall kan bärplockare sakna kunskap om vilka områden som är känsliga, de kanske aldrig fått den informationen eller tagit reda på den. Fridlysta växter trampas ner eller plockas, vilket är förbjudet. Vid skogsplanteringar kan det vara svårt att veta att det dels är ett planteringsområde om man inte kan läsa eventuell skyltning och dels att det för ett otränat öga kan vara svårt att se trädplantor och de kan då trampas ned och förstöras.

Nedskräpning och allmän skadegörelse är de vanligaste förekommande problemen vid bärplockning. Nedskräpning beror oftast på bristande kunskaper i allemansrätten eller brister i kunskap om vardaglig hänsyn. Nedskräpning är straffbart enligt lag vilket arrangören ska upplysa om. För markägaren som främst ser nedskräpningen och skadegörelsen kan det vara svårt att veta vem han ska rikta sitt skadeståndskrav mot då det kan vara flera aktuella arrangörer på området eller enskilda som plockar på eget initiativ.⁵⁸

Någon som arbetar för att organiserad kommersiell verksamhet som bedrivs på annans mark ska kräva markägarens tillstånd och/eller avtal med markägaren då konkret lagstiftning saknas idag är LRF.⁵⁹ De är av åsikten att då jakten har ett stort ekonomiskt värde för många ska den också ses med hänsyn och respekt av andra utövare av verksamheter, främst bärplockare.

LRF menar att allemansrätten inte stödjer kommersiell organiserad verksamhet på annans mark. Olika former av näringsverksamhet bedrivs där grunden utgör användandet av annans mark där markägaren inte är tillfrågad. Det medför regelbundna skador i naturen och olägenheter för markägaren. Näringsverksamheterna strider ofta mot miljöbalkens hänsynsregler och resultatet är ekonomisk vinst för arrangören. Ska användning ske av annans mark för ekonomisk vinning borde markägaren få ersättning för att på så sätt skapa en balans

---

⁵⁸ <http://www.lrf.se/PageFiles/6987/36%20Organiserad%20b%C3%A4rplockning.pdf>

⁵⁹ Lantbrukarnas riksförbund.

mellan den privata äganderätten och skyddet för allemansrätten. Alternativt inte stödja kommersiell organiserad verksamhet alls enligt allemansrätten.⁶⁰

Sveriges Jordägareförbund, en annan företrädare för markägare delar inte samma syn som LRF. De tror inte att lagstiftning är rätt metod för att hantera de befintliga problemen. De tror att genom att försöka definiera och sätta mer gränser kommer det i slutändan att skapa mer problem och olägenheter för markägare och utövare av allemansrätten. De tycker att problemen ska lösas genom föreskrifter, riktlinjer, anvisningar och informationsgivning av Naturvårdsverket. Uppnås inte önskad effekt genom en sådan åtgärd kan man gå vidare och börja prata om lagstiftning. De tycker också att om kommersiellt nyttjande håller sig inom gränsen får markägaren helt enkelt tåla det.⁶¹

4.6 Rätten till att ta avgift

Det är inte självklart att markägaren får ta ut en avgift av utövare som nyttjar en anläggning på hans fastighet.⁶² Välpreparerade och underhållna spår kan markägaren få ta ut en avgift för men det kan vara svårt att veta vars gränsen går för vad som räknas till välpreparerat och underhållet. Naturvårdsverket anser att skidspår måste vara inhägnade för att kunna avgiftsbeläggas. Sista milen av Vasaloppet är avgiftsbelagd efter klagomål, den är bl.a välpreparerad och elbelyst.⁶³

Har markägaren anlagt en särskild anordning som t.ex. ett hopptorn har han rätt att ta ut en avgift för att täcka de kostnader som uppkommit vid anordnandet av anordningen. Dessa anläggningar ska som regel godkännas enligt strandskyddsbestämmelserna.⁶⁴ Nyttjas ett område mer intensivt och långvarigt än vad allemansrätten tillåter kan markägaren ta ut en avgift för nyttjandet.⁶⁵ Det är med andra ord svårt att veta när ett spår eller en anläggning uppfyllt alla kriterier för att få avgiftsbelägga nyttjandet.

4.7 Rätten till ersättning

Allemansrätten innebär en inskränkning för markägaren då han kan se andra nyttja den utan att få ersättning för det.⁶⁶ Genom brottsbalken får markägaren hjälp vid stöld och skador förutsatt att det går att bevisa att brottet gjorts med uppsåt eller oaktsamhet. Vid misstanke om brott ska en anmälan ske samt handlar det om otillåten verksamhet kan utövaren straffbeläggas. För miljöbrott finns utförliga straffbestämmelser i 29:e kap MB.

Utöver hemfridsbrott är brottsbalkens reglering främst kopplad till ekonomisk skada. Miljöbalken skyddar i första hand naturmiljön och inte markägaren och hans intressen. I och

---

⁶⁰ <http://www.lrf.se/PageFiles/6987/36%20Organiserad%20b%C3%A4rplockning.pdf>

⁶¹ Sandell och Svenning, Allemansrätten och dess framtid – Naturvårdsverket rapport 6470, s. 96.

⁶² Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, s. 21.

⁶³ HFD 2012 ref. 70.

⁶⁴ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 47.

⁶⁵ Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? s. 48.

⁶⁶ Åslund, Allemansrätten och marknyttjande – studier av ett rättsinstitut, s. 31.

med saknat skydd genom miljöbalken får markägaren förlita sig på skadestånd och vitesföreläggande vid aktuella problem.⁶⁷

4.8 Begränsningar för markägare genom renskötselrätt

Det finns få avtal mellan markägare och samebyar. I och med bristen på avtal får man vända sig till RNL för att lösa eventuella tvister. Lagen ger dock dessvärre en ofullständig bild om hur utövandet ska ske och vilken hänsyn som ska tas till både markägare och andra brukare av marken som arrendatorer och gruvföretag.

Markägaren får ingen kompensation, avgift eller vederlag för brukandet av marken som samerna utövar.⁶⁸ Skadestånd eller föreläggande om vite kan bli aktuellt om renarna vållar skada och olägenhet för markägaren t.ex. genom att renarna inte hålls under kontroll eller om renskötarna brister i den hänsyn som ska tas till andra intressen, skogs- och jordbruk.⁶⁹ Orsakar renskötseln skador som medför ekonomisk förlust för markägaren ska han ersättas för skadan enligt skadeståndslagens gällande regler.

På åretruntmark får den som äger eller brukar mark inte vidta åtgärder som medför väsentlig olägenhet för renskötsel såvida inte regeringen gett sitt medgivande. Det ska dock inte hindra att mark används enligt detaljplan, för miljöfarlig verksamhet med tillstånd, byggande av allmän väg eller mineralbrytning.

Inom renskötselrätten får det uppföras vissa anläggningar som kan tänkas behövas i utövandet som hagar, stängsel eller slakteri vilket markägaren får acceptera.⁷⁰ Ska en byggnad uppföras för stadigvarande bruk ska markägaren anvisa lämplig plats. För tillfälliga byggnader behövs som regel ingen anvisning. Är parterna oeniga om placeringen av byggnaden beslutar länsstyrelsen vilken plats som ska användas.

Vid konflikt mellan renskötare och markägare om jakt- och fiskerättighet på fastigheten ligger bevisbördan på renskötaren att visa att markägarens rättigheter får begränsas.⁷¹ Markägarens rättigheter får inte utövas på ett sätt som skapar besvär för samerna vilket har skapat problem då ovissheten är stor vid bl.a. fördelningen av licensjakt på älg. I RÅ 1992 ref. 14, ett fall med dubbel jakträtt fastslogs att inget tyder på att samernas jakträtt inte skulle anses jämställd med arrendatorernas.

Renskötselrättens nyttjanderätt gäller på obegränsad tid och kan inte sägas upp från någon part utan gäller så länge samerna utövar den.⁷² Då både markägaren och renskötaren sitter i ett rättsförhållande som de inte riktigt kan ta sig ur är det viktigt att visa ömsesidig hänsyn och

---

⁶⁷ Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, s. 27.

⁶⁸ Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 55.

⁶⁹ Rennäringslagen (1971:437) 65§.

⁷⁰ Rennäringslagen (1971:437) 16§.

⁷¹ Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 52.

⁷² Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 55.

respekt mot varandra.⁷³

5.9 Reflektioner rörande konflikter

Allemansrätten består alltså av en rätt att få vistas på annans mark och de samiska rättigheterna för renskötselrätt ger rätt till renbete, jakt och fiske. Två av de intrång som kan göras i allemansrätten kan ske genom renskötselrätt eller av markägare och det kan därmed då också uppstå konflikter mellan dessa parter.

Renskötselrätten blir ett intrång i allemansrätten genom att den medför begränsningar för allemansrättsligt utövande i och med risken för skrämsel, krav på hänsyn och ockuperade områden och bidrar därmed till uppkomna konflikter mellan nyttjare och renskötare.

I konflikter mellan allemansrätten och renskötselrätt torde renskötselrätten få företräde då skyddet för de samiska rättigheterna är stort i lagstiftning. I och med saknaden av tillgänglig litteratur och praxis är det dock egentligen svårt att säga vems rättigheter som ska få företräde framför den andres. Det återstår att se hur rättstillämparen kommer att lösa aktuella problem som exempelvis när turistverksamhet och renbete förekommer inom samma område, vilket är allt mer vanligt förekommande då turistverksamheter i olika former ökar i antal.

Markägaren kan inte göra så många åtgärder som hindrar allemansrättsligt utövande. Konflikter mellan allemansrätten och markägaren är något mer enkla att lösa eftersom brottsbalken hanterar straffbelagda ageranden och det är enklare att få en överblick över rättigheter och skyldigheter. I och med den ständigt ökande kommersiella bärplockningsverksamheten tror jag i framtiden att vi kommer att få se mer konflikter mellan bärplockningsverksamhet, jägare och markägare.

Renskötselrätten ska utövas med hänsyn för markägarens intressen och även här har parterna rättigheter och skyldigheter mot varandra. Här är det typen av skada som avgör vems rättigheter som ska få företräde framför den andres. Jag finner det svårt att se i framtiden om det skulle förekomma andra typer av konflikter än de som redan är aktuella i dagsläget men det är givetvis en möjlighet.

Efter att ha undersökt material till denna studie finner jag det svårt att göra intrång i allemansrätten i och med dess stark ställning. Framtiden får utvisa om det kommer att bli någon mer preciserad reglering i lagstiftning eller om den kommer att få bestå precis som den är.

---

⁷³ Bengtsson, Samerätt – en översikt, s. 62.

Slutdiskussion

Allemansrätten har ingen reglering som egentligen är fastslagen i lag utan rätten är sedvanebaserad och ibland reglerad genom lokala föreskrifter från kommun eller länsstyrelse. Det är fascinerande att se allemansrättens starka ställning trots den vaga regleringen i själva lagstiftningen.

Renskötselrätten är mer reglerad i lag samt även reglerad genom praxis på området vilket gör det något enklare att få en överblick över vems rättigheter och skyldigheter som får företräde framför den andres i konflikter mellan markägaren och renskötaren. Något som inte alls är lika enkelt att se när det gäller allemansrätten och renskötselrätten i och med saknaden av litteratur och praxis.

Vill regeringen stärka svensk besöksnäring så kan det få både positiva och negativa konsekvenser. Negativa konsekvenser för markägaren då hans äganderätt troligen kommer att bli mer inskränkt och han får mindre utrymme till egna intressen. Negativa konsekvenser för renskötarna som eventuellt får mindre tillgång till marker i en växande konflikt mellan renskötselrätt och turistverksamhet. Positiva konsekvenser i form av en mer attraktiv besöksnäring vilket gynnar arrangörer av olika verksamheter.

Det finns dåligt om outnyttjade områden. Samebyarna ska få ha sina områden att bedriva renskötsel i samtidigt som turistnäringen ska ha sitt. Områden ska skyddas och bevaras och konflikter mellan olika intressen är oundvikligt då alla vill ha sin del av kakan. Såvitt jag ser det finns det ingen snabb och bra lösning som är gynnsam för samtliga parter utan det kommer alltid finnas en ”vinnande sida” och en ”förlorande sida” som läget ser ut nu.

En av de största frågorna runt allemansrätten som är aktuell i dagsläget är diskussionen om kommersiell verksamhet. Enligt MB:s förarbeten sägs att arrangemang av betydelse inte bör ske utan markägarens medgivande och jag är av samma åsikt. Jag anser att det ska ses naturligt med muntliga eller skriftliga avtal vid verksamhet som utförs på markägarens fastighet oavsett typ av verksamhet.

För en del kanske det anses löjligt med en diskussion om jakt och bärplockning. Det är väl bara att flytta på någon av verksamheterna? Tyvärr är det inte så enkelt. Skogsmarkerna har olika förhållanden och ser olika ut. För jägarnas del har de jakttillstånd på olika områden samt avtal med markägarna. Det är med andra ord inte en självklarhet att förflytta jakten till ett annat område ifall bärplockare befinner sig inom samma område som jaktlaget är. Bästa lösningen för det såsom jag ser det är att införa antingen avtal eller ett krav på dialog mellan arrangörerna och markägarna. Det skulle leda till mindre konflikter för jägarna och även en trygghet för markägaren.

Om själva bärplockningen finns också en del frågetecken. Är att plocka ett fåtal lingon på en liten fastighet samma typ av intrång som att länsa ett kalhygge på en stor skogsfastighet? Får man skövla alla bär? I vitlavsfallet var 20 000 liter vitlav att räkna som skövling, när räknas det som skövling vid bärplockning? Där bärplockare dragit fram i kommersiell verksamhet

finns ofta inte ett enda bär kvar. Jämför man med vitlavsfallet finns rekvisitet ”*påtagligt men för miljö*” med. Utifrån det borde liknande regler gälla vid bärplockning. Medför bärplockningen påtaglig skada och men för naturmiljö och bärplockadet sker med oaksamhet bör därmed liknande regler gälla. Det blir intressant att se om något rättsfall i framtiden kommer att beröra mängden bär som får plockas då bären även har en viktig funktion för många av skogens djur i form av föda.

Sammanfattningsvis har allemansrätten ett ganska starkt skydd inte bara gentemot markägaren utan generellt. Det finns brister i markägarens skydd i förhållande till allemansrätten och renskötselrätten trots grundlagsskyddet i 2 kap 15§ RF. Kommersiella verksamheter i allt större utsträckning är kanske den växande faktor som skapar mest missnöje och irritation i dagsläget. Återigen måste jag säga att avtal och dialoger mellan markägare och andra nyttjare såsom verksamhetsutövare skulle lösa enormt mycket av de problem som aktualiseras idag.

Källförteckning

Artiklar:

Nordmalingsmålet: Urminnes hävd överspelad för renskötselrätten? Christina Allard, 2011-12 NR1, särtryck ur Juridisk Tidskrift

Litteratur:

Åsa Åslund, Allemansrätten och marknyttjande – studier av ett rättsinstitut, Upplaga 1, Linköping 2008, ISBN: 978-91-7393-885-3

Bertil Bengtsson, Statsmakten och äganderätten, 1:a upplagan, Bjärnum 1987, SNS Förlag, ISBN: 91-7150-313-7

Karin Åhman, Allemansrätten i förändring symposium 2012, Upplaga 1:1, Nordstedts Juridik, Vanda 2012, ISBN: 978-91-39-11283-9

Bertil Bengtsson, Samerätt – en översikt, Upplaga 1, Norstedts Juridik, Stockholm 2004, ISBN: 91-39-01081-3

Bertil Bengtsson, Allemansrätten – vad säger lagen? Naturvårdsverket och Tryckindustri, Solna 2004, ISBN 91-620-8161-6

Klas Sandell och Margaretha Svenning, Allemansrätten och dess framtid – Naturvårdsverket rapport 6470, Bromma november 2011, ISBN: 978-91-620-6470-9

Rättsfall:

NJA 1981 s. 1

NJA 1944 s. 277

NJA 1986 s. 637

NJA 1946 s. 167

NJA 1996 s. 495

NJA 1944 s. 162

NJA 2011 s. 109

RÅ 1992 ref. 14

HFD 2012 ref. 70

Lagar:

Rennäringslag 1971:437

Regeringsformen 1974:152

Miljöbalken 1998:808

Expropriationslagen 1972:719

Brottsbalken 1962:700

Plan- och bygglag 2010:900

Propositioner:

Prop. 1997/98:45

Prop. 2009/10:80 s.170

SOU 2008:125 s. 447

Hemsidor:

Med renen som levebröd, hämtat 2015-01-28 Klockan 15:08

<http://www.samer.se/1094>

Naturvårdsverkets bedömning rörande organiserad bärplockning, hämtat 2015-01-28, klockan 15:09

<http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/upload/var-natur/allemanratten/vad-galler/barplockning/allemanratten-pm-barplockning-20100610.pdf>

LRF om bärplockning, fått av kontaktperson på LRF 2014-12-04.

<http://www.lrf.se/PageFiles/6987/36%20Organiserad%20b%C3%A4rplockning.pdf>

Hämtat 2015-01-28, klockan 15:12

<http://www.sametinget.se/rovdjur>

Sammanfattning av generella remissvar till Naturvårdsverkets förslag till ändrade föreskrifter gällande för samtliga nationalparker, hämtat 2015-01-28, klockan 15:15

<http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/upload/stod-i-miljoarbetet/remisser-och-yttranden/remissvar/np-foreskrifter/generella-np-remissvar2014.pdf>